อนาคตหลักสูตรบัณฑิตอาสาสมัคร

สุรัสวดี หุ่นพยนต์ *

ปี 2552 ที่ผ่านไปถือเป็นปีครบรอบปีที่ 40 ปีของหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร)(ป.บอ.) ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาหลักสูตร ฯ สามารถรับบัณฑิตเข้ามาศึกษาในหลักสูตร ฯ กว่า 1,000 คน สามารถสร้างสรรค์งานสารนิพนธ์ได้รวม 909 ฉบับ และคาดว่ามีอาจารย์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จากคณะต่าง ๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง ในฐานะผู้สอนและอาจารย์ที่ปรึกษาบัณฑิตอาสาสมัครไม่ต่ำกว่า 200 คน รวมทั้งมีหน่วยงาน กลุ่ม องค์กร ทั้งภาครัฐและเอกชน เข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะหน่วยงาน รองรับการทำงานภาคสนามของบัณฑิตอาสาสมัคร ประมาณ 100 หน่วยงาน ช่วงระยะเวลาที่ยาวนานค่อนข้างมากนี้ ทำให้หลักสูตร ฯ ได้ดำเนินการผ่านสภาพการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรมของประเทศ หลากรูป หลายแบบ ทั้งในช่วงระยะที่สังคมไทยเติบโตก้าวหน้าในการพัฒนาเศรษฐกิจ มีการพัฒนาสังคมประชาธิปไตย รวมทั้งในช่วงที่ประเทศชาติเกิดวิกฤติ ทั้งวิกฤติทางเศรษฐกิจและการเมือง ที่สังคมไทยต้องตกอยู่ในช่วงเศรษฐกิจตกต่ำและการประเทศปกครองประเทศอยู่ภายใต้ผู้นำประเทศที่เป็นเผด็จการหลายยุคหลายสมัยก็ตาม

---

* รองศาสตราจารย์ ประจำสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทความนี้ มุ่งนำเสนอถึงทิศทางในอนาคตของหลักสูตรการศึกษา เล็ก ๆ หลักสูตรหนึ่งที่ไม่อยู่ในสายตาของคนส่วนใหญ่ในสังคม เป็นหลักสูตรที่ไม่สามารถทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาร่ำรวย ทรัพย์สิน เงินทองขึ้นมาได้ หากแต่เป็นหลักสูตร ที่ช่วยให้บัณฑิตมีความสมบูรณ์รอบรู้เรื่องราวของสังคมชนบทไทยที่แต่ละคนเกิดและเติบโต ได้มากกว่าการศึกษาในห้องเรียนตลอด 4 ปี ในสถาบันการศึกษาต่าง เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่ผู้ศึกษาต้องศึกษาเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติงานในชุมชนด้วยตนเองเป็นเวลานานประมาณ 7 เดือน หลักสูตรเล็ก ๆ นี้ยังคงอยู่ในความสนใจของกลุ่มคนเล็ก ๆ โดยเฉพาะสำหรับบัณฑิตใหม่ ที่ต้องการหาคุณค่าชีวิตของตนเอง ทั้งนี้จะพิจารณาเปรียบเทียบกับทิศทางตามแผนกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และแผนกลยุทธ์ของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครเอง อีกทั้งข้อเสนอจะอยู่ในกรอบ CIPP Model ของ Danial L. Stufflebeam จาก หนังสือทางการประเมินเรื่อง“Educational Evaluation and decision Making” ในปี 1971 ซึ่ง Stufflebeam ได้ให้แนวคิดและวิธีการทางการวัดและประเมินผล ที่ ครอบคลุมประเด็นการประเมินหลัก 4 ประเด็นคือ 1. การประเมินด้านบริบทหรือสภาวะแวดล้อม (Context Evaluation : C) 2.การประเมินปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อน (Input Evaluation : I) 3. การประเมินกระบวนการ (Process Evaluation : P) และ 4.การประเมินผลผลิต (Product Evaluation : P)

1. แผนกลยุทธ์ ม.ธ. ฉบับที่ 10

จากแผนกลยุทธ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 – 2554) ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ 2553 – 2554 ฉบับผ่านที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในการประชุมครั้งที่ 1/2553 วันที่ 28 มกราคม 2553 ได้ระบุวิสัยทัศน์ว่า “**มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นสถาบันวิชาการชั้นนำของประเทศในระดับนานาชาติ มีความเป็นเลิศในการผลิตบัณฑิต การสร้างองค์ความรู้ และการแก้ปัญหาของประเทศ**” พร้อมทั้งระบุประเด็นยุทธศาสตร์ที่ต้องการพัฒนาไปให้ถึง รวม 7 ประเด็นยุทธศาสตร์ คือ **ประเด็นยุทธศาสตร์ที่** 1 จัดการศึกษาให้มีมาตรฐานในระดับสากลอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น ประเทศชาติและภูมิภาค รวมทั้งส่งเสริมการกระจายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา **ประเด็นยุทธศาสตร์ที่** 2 สร้างสรรค์ผลงานวิจัยที่มุ่งเน้นมาตรฐานความเป็นเลิศทางวิชาการ ทั้งในระดับชาติและนานาชาติ และการแก้ไขปัญหาของประเทศ **ประเด็นยุทธศาสตร์ที่** 3 ให้บริการวิชาการจากความรู้และความเชี่ยวชาญที่

มหาวิทยาลัยมี เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน **ประเด็นยุทธศาสตร์ที่** 4 สร้างมาตรฐานคุณภาพการให้บริการสุขภาพที่เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic approach) **ประเด็นยุทธศาสตร์ที่** 5 สร้างระบบบริหารจัดการมหาวิทยาลัยโดยมุ่งเน้นคุณภาพชีวิตและความสุขของคนในองค์กร (Healthy organization) ควบคู่กับการสร้างธรรมาภิบาลและมาตรฐานการทำงานที่มีผลสัมฤทธิ์สูง (High performance organization) **ประเด็นยุทธศาสตร์ที่** 6 ส่งเสริมและทำนุบำรุงสังคม ประชาธิปไตย ศิลปะ และวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างการเรียนรู้และความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมให้แก่นักศึกษา ประชาคมธรรมศาสตร์และประชาชนทั่วไป และ**ประเด็นยุทธศาสตร์ที่** 7 สร้างสรรค์กระบวนการสร้างความรู้ การเรียนรู้ และนำเสนอความรู้เพื่อเป็นทางออกให้แก่สังคมและภาคประชาชน(Knowledge translation : KT)

หากจะพิจารณาความสัมพันธ์เกี่ยวข้องระหว่าง ประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนาทั้ง 7 ประเด็นของมหาวิทยาลัย กับหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) ปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) มีความเกี่ยวข้องกับทุกประเด็นยุทธศาสตร์ดังกล่าว เพียงแต่ความสัมพันธ์เกี่ยวข้องนั้น มีความหนัก เบา หรือสัมพันธ์มาก

น้อย แตกต่างกันไปในแต่ละประเด็นยุทธศาสตร์ เช่น ในประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 1 แม้หลักสูตรฯ อาจจะดูไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการมีมาตรฐานในระดับสากล เนื่องจากหลักสูตร ฯ มิได้มุ่งเพื่อความเป็นสากลโดยตรงจากแต่หลักสูตร ป.บอ.กลับมุ่งให้ความสำคัญกับผู้คนและท้องถิ่นชนบท ในส่วนที่ขาดความเอาใจใส่จากรัฐเป็นสำคัญ และมุ่งให้นักศึกษาได้เรียนรู้เข้าใจเรื่องราวของท้องถิ่นสังคมบ้านเกิดของตนเอง มากกว่ามุ่งไปสู่ความเจริญ ความทันสมัย หรือความเป็นสากล นอกจากนี้หลักสูตร ป.บอ. ยังเสริมการกระจายโอกาสและความเสมอภาคทางการศึกษา มุ่งแก้ไขปัญหาของประเทศ ตามประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 2 รวมทั้ง หลักสูตร ป.บอ. ได้มีกิจกรรมสนับสนุนให้บริการวิชาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน ตามนัยแห่งประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้วย ส่วนประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 6 ส่งเสริมและทำนุบำรุงสังคม ประชาธิปไตย ศิลปะ และวัฒนธรรม รวมถึงการสร้างการเรียนรู้และความตระหนักถึงความรับผิดชอบต่อสังคมให้แก่นักศึกษา ประชาคมธรรมศาสตร์และประชาชนทั่วไป ประเด็นนี้ดูประหนึ่งหลักสูตรบัณฑิตอาสาสมัคร อาจจะเกี่ยวข้องด้วยค่อนข้างมาก โดยเฉพาะการสร้างการเรียนรู้และความตระหนักในความรับผิดชอบต่อสังคมแก่นักศึกษา ส่วนสุดท้ายประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 7 สร้างสรรค์กระบวนการสร้างความรู้ การเรียนรู้ และนำเสนอความรู้เพื่อเป็นทางออกให้แก่สังคมและภาคประชาชน(Knowledge translation: KT) ประเด็นนี้ค่อนข้างจะเป็นประเด็นที่ดูยิ่งใหญ่และน่าจะเกินความสามารถของหลักสูตร ฯ หน่วยงานเล็ก ๆ แต่เราคงปฏิเสธไม่ได้ว่าผลงานการศึกษาจากสารนิพนธ์ของบัณฑิตอาสาสมัคร แม้จะมิได้นำเสนอทางออกให้แก่ในสังคมในประเด็นความขัดแย้งหลักสำคัญของสังคมก็ตาม แต่ผลงานการศึกษามีความหมายต่อชุมชนเล็ก ๆ ในท้องถิ่นค่อนข้างมาก โดยเฉพาะงานสารนิพนธ์ของบัณฑิตอาสาสมัครถือเป็นงานที่ได้นำเสนอเรื่องราวของชุมชนเล็ก ๆ เรื่องราวของคนเล็กคนน้อยในสังคมที่อยู่ห่างไกล มีน้อยคนนักที่จะรู้จัก แต่บัณฑิตอาสาสมัครได้ไปทำความรู้จักพร้อมกับนำเรื่องราวมาบันทึกไว้ในรูปสารนิพนธ์ เพื่อจะบอกล่าวเล่าเรื่องให้ผู้คนในสังคมใหญ่ได้ทราบว่า ณ ซอกหลืบสังคมที่กำลังเจริญเติบโตก้าวหน้ามั่งคั่งนั้น ยังคงมีผู้คนที่ล้าหลังขาดแคลนและตกเป็นเหยื่อของสังคมเมืองอยู่ตลอดเวลา

ส่วนประเด็นยุทธศาสตร์ที่หลักสูตร ป.บอ. ดูจะเกี่ยวพันโดยตรงด้วยน้อยที่สุดคือ ประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 4 สร้างมาตรฐานคุณภาพการให้บริการสุขภาพที่เน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม (Holistic Approach) และ เนื่องจากหลักสูตร ป.บอ. มิได้มุ่งผลิตบัณฑิตที่มีความสามารถเฉพาะทางด้านการแพทย์ และสาธารณสุขโดยตรง แม้จะมีการส่งบัณฑิตอาสาสมัครออกไปร่วมปฏิบัติงานให้บริการด้านสาธารณสุขในองค์กรของรัฐ ณ สถานีอนามัยประจำตำบลในชนบทที่ห่างไกลก็ตาม ส่วนประเด็นยุทธศาสตร์ที่ 5 สร้างระบบบริหารจัดการมหาวิทยาลัยโดยมุ่งเน้นคุณภาพชีวิตและความสุขของคนในองค์กร (Healthy organization) ควบคู่กับการสร้างธรรมาภิบาลและมาตรฐานการทำงานที่มีผลสัมฤทธิ์สูง (High performance organization) นั้นเป็นประเด็นเรื่องขององค์กร คือสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร มากกว่าหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร)

ดังนั้นจึงสรุปได้ว่าปัจจุบันหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) ได้จัดการเรียนการสอนภายใต้บริบทกรอบทิศทางของแผนกลยุทธ์ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ 2553 – 2554 และยังดำรงเอกลักษณ์ที่สอดคล้องกับ ปรัชญาการจัดการศึกษาดั้งเดิมของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครที่ว่า **“จิตสำนึกอาสาสมัคร รักษ์สันติประชาธรรม”** ภายใต้ปณิธานของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครที่ว่า **“การเรียนรู้สู่ความเป็นเลิศ เทิดอุดมการณ์อาสาสมัคร รักษ์มนุษยธรรม”** รวมทั้งพยายามดำเนินการตามวิสัยทัศน์ขององค์กรที่ว่า **“เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้และศูนย์กลางการศึกษาพัฒนางานอาสาสมัคร”** ด้วยการหล่อหลอมเสริมสร้างบัณฑิตอาสาสมัครให้มีจิตใจเสียสละ อุทิศตนให้เป็นประโยชน์ในชุมชนท้องถิ่น พร้อมๆ กับศึกษาเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนที่ตนไปอยู่อาศัย เพื่อทำความเข้าใจสังคมของประเทศ โดยเฉพาะภาคชนบทที่ได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมภายใต้ทิศทางใหญ่ของแนวคิดการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ โดยกำหนดให้ภาคชนบทเป็นผู้เสียสละตลอดมา

การกล่าวเช่นนี้มิได้หมายความว่าการดำเนินการหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร) ในขณะนี้มีความสมบูรณ์แบบ ไม่มีข้อตำหนิ และไม่ต้องการการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแต่อย่างใด ทั้งนี้เพราะสถานการณ์แวดล้อมเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา การดำเนินการของหลักสูตรฯจึงต้องแก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ให้เหมาะสมกับสภาวการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา

2. สถานะของหลักสูตร ป.บอ.ในปัจจุบัน

ก่อนที่จะก้าวไปสู่รายละเอียดแนวทางการปรับปรุงหลักสูตร ป.บอ. จึงขอประเมินสถานะปัจจุบันของหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) เพื่อทำความเข้าใจเพื่อเป็นพื้นฐานร่วมกัน ดังที่ได้กล่าวแต่ต้นแล้วว่าหลักสูตร ป.บอ.เป็นหลักสูตรเล็ก ๆ ในมหาวิทยาลัยที่ค่อนข้างใหญ่ ซึ่งปัจจุบันมีปริมาณรับเข้านักศึกษาใหม่ระดับปริญญาตรีปีละ ประมาณ 8,000 คน ในขณะที่ปริมาณการรับเข้าบัณฑิตอาสาสมัครปัจจุบันในแต่ละปี มีเพียง 20-30 คนเท่านั้น หากประเมินจากสถานการณ์ทางสังคมของประเทศ และประเมินตามทิศทางยุทธศาสตร์ในแผนกลยุทธ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แล้ว อย่างน้อยย่อมมีประเด็นที่จะต้องพิจารณาหลัก ๆ ดังนี้

2.1 **ความคุ้มค่าในการลงทุนของหลักสูตร** การจัดการศึกษาในปัจจุบัน มักถูกตั้งคำถามว่าคุ้มค่าแก่การลงทุนเปิดหลักสูตรหรือไม่ โดยเฉพาะในกรณีเปิดหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา ที่สังคมตั้งความคาดหวังว่าผู้เข้าศึกษาจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายเอง รัฐไม่พึงสนับสนุนให้เพราะถือว่าเป็นการศึกษาที่มากเกินจำเป็นสำหรับการพัฒนาบุคลากรของประเทศ ดังนั้นจึงเป็นเรื่องที่ผู้ศึกษาต้องลงทุนเอง รัฐมิพึงต้องรับภาระสนับสนุนค่าใช้จ่ายเช่นการศึกษาขั้นพื้นฐานต่าง ๆ แต่อย่างใด หากประเมินในมาตรฐานนี้หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) คงจำเป็นต้องปิดตัวเอง ยกเว้นผู้บริหารหลักสูตร ฯ จะสามารถหาทุนสนับสนุนการผลิตบัณฑิตอาสาสมัคร โดยไม่ต้องพึ่งพางบประมาณแผ่นดินแต่อย่างใด ดังนั้นหากพิจารณาในเกณฑ์เช่นนี้หลักสูตร ป.บอ.อาจถูกพิจารณาโดยผู้บริหารและสังคมว่าไม่คุ้มค่า และรัฐไม่พึงเป็นผู้รับภาระ หากพิจารณาเห็นคุณค่าอื่นอยู่ ภาระค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่พึงเป็นของผู้ศึกษาเอง มิพักที่รัฐต้องเป็นผู้จ่ายให้

2.2 **ความเหมาะสมที่จะได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยและรัฐบาล** ประเด็นพิจารณานี้ถือเป็นประเด็นพิจารณาต่อเนื่องจากข้อแรก ทั้งนี้นับแต่เริ่มต้นหลักสูตร ฯ มาจนกระทั่งปัจจุบัน บัณฑิตทุกคนผู้เข้าศึกษาต่อในหลักสูตร ฯ นี้ ไม่ต้องจ่ายค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น ทั้งค่าหน่วยกิต ค่าใช้ห้องสมุด ค่ารักษาพยาบาล ฯลฯ กับทั้งได้รับค่าตอบแทนเป็นค่าใช้จ่ายบางส่วนเป็นรายเดือน ที่เริ่มจากเดือนละ 400 บาท(3 เดือนแรก ระหว่างการศึกษาภาควิทยาการ และ 600 บาท (9 เดือน หลังระหว่างการปฏิบัติงานภาคสนามและการทำสารนิพนธ์) ในปีการศึกษา 2512 จนปัจจุบัน ปี 2552 บัณฑิตอาสาสมัครทุกคนได้รับค่าตอบแทน เดือนละ 3,400 บาท และ 4,000 บาท สำหรับเป็นค่าใช้จ่ายระหว่างการศึกษาภาควิชาการ 3 เดือนแรก และภาคปฏิบัติงานสนามและสารนิพนธ์ 9 เดือน

หลังตามลำดับ คิดเป็นค่าใช้จ่ายเฉลี่ยทั้งปีสำหรับบัณฑิตอาสาสมัครคนละ ประมาณ 80,000 บาท ซึ่งเท่ากับงบประมาณที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร เคยขอรับการสนับสนุนจากภาคเอกชนในการผลิตบัณฑิตอาสาสมัครต่อคน โดยไม่นับควรค่าใช้จ่ายด้านบุคลากร และอาคารสถานที่และค่าสาธารณูปโภค หากคิดรวมค่าใช้จ่ายบริหารจัดการอย่างอื่นทั้งหมดสมทบเข้าไป ย่อมถือได้ว่าปัจจุบันมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้ลงทุนสนับสนุนการผลิตบัณฑิตอาสาสมัครค่อนข้างมาก โดยเฉพาะเมื่อเทียบกับหลักสูตรการศึกษาอื่นในระดับเดียวกันแล้ว(ระดับบัณฑิตศึกษา) ประเด็นที่จะต้องพิจารณาให้มากในส่วนการบริหารจัดการหลักสูตร จึงอยู่ที่ว่าจากนี้ไปมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะยังคง เห็นค่าและตัดสินใจสนับสนุนอย่างเต็มที่ สำหรับการผลิตบัณฑิตอาสาสมัครอีกต่อไปหรือไม่ นี่ถือเป็นประเด็นสำคัญสำหรับผู้บริหารหลักสูตร ป.บอ. ในอนาคต

2.3 **ความน่าสนใจหรือลักษณะพิเศษของหลักสูตร** จาก 2 ประเด็นข้างต้นบางคนอาจพิจารณาว่านั่นเป็นจุดอ่อนของหลักสูตร ป.บอ. แต่เมื่อพิจารณาลักษณะเฉพาะพิเศษของหลักสูตร ป.บอ.ที่ค่อนข้างมีความเป็นอุดมคติ ที่มุ่งส่งเสริมสำนึกรับผิดชอบสังคมส่วนรวมตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ฯ ด้วยการให้เป็นศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเองเป็นหลัก โดยยึดหลัก Study Service นั้นคือบัณฑิตอาสาสมัครต้องศึกษาเรียนรู้และให้บริการชุมชนด้วยการทำงานอาสาสมัครเป็นเวลา 7 เดือน โดยวัตถุประสงค์และวิธีการจัดการศึกษาเช่นนี้ ฟังดูแล้วย่อมให้ภาพในเชิงอุดมคติค่อนข้างมาก กับทั้งยังมีผลลิตที่จับต้องได้คือสารนิพนธ์ ที่ว่าด้วยชีวิตเรื่องราวของผู้คน สังคม และชุมชนชนบทที่อยู่ห่างไกลที่สมัยหนึ่งชุมชนเหล่านี้ได้ถูกทอดทิ้ง และล้าหลังค่อนข้างมาก โดยเฉพาะเมื่อเปรียบเทียบกับภาคเมืองที่มุ่งจะผลิต หากพิจารณาในมุมนี้แล้ว ย่อมเป็นการยากที่ผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ไม่ว่าท่านใด จะปฏิเสธ หรือยกเลิกหลักสูตรนี้ได้ ปัจจุบันท่ามการถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าเดี๋ยวนี้มาหวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มุ่งจัดการศึกษาเชิงพาณิชย์เสียแล้วหรือไร การคงอยู่ของหลักสูตรนี้ไว้ อย่างน้อยก็เอาไว้คุยได้ว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังมีหลักสูตรดี ๆ ในอุดมคติ ที่มุ่งสร้างคนที่มีคุณค่าให้แก่สังคมในขณะที่สถาบันการศึกษาอื่นไม่มีหลักสูตรเช่นนี้

หากจะพิจารณาประเด็นเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นทั้งหมด ออกจะค่อนข้างยากในการพิจารณาในที่นี้ ดังนั้นข้อเสนอแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) ที่จะนำเสนอต่อไปนี้จึงไม่ขอพิจารณาในแง่ของการบริหารจัดการด้านการเงิน หากแต่จะประเมินพิจารณาอนาคตของหลักสูตร ป.บอ. เพียงบางส่วน โดยใช้ CIPP Model เป็นกรอบในการพิจารณาเท่านั้น

3. แนวทางการปรับปรุงหลักสูตร ป.บอ.

ดังได้กล่าวไว้แต่ต้นแล้วว่าการพิจารณาอนาคตของหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร) – ป.บอ. นี้จะนำเสนอแนวทางการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงภายใต้กรอบคิด CIPP Model ของ Stufflebeam เป็นหลัก ดังนี้

3.1 บริบทสภาวะแวดล้อมปัจจุบัน (CONTEXT : C) การพิจารณาอนาคตของหลักสูตร ป.บอ. ภายใต้บริบทสภาวะแวดล้อมนี้ หมายความว่า ก่อนที่หลักสูตร ฯ จะเริ่มพิจารณาพัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงหลักสูตรการศึกษา ทุกครั้ง บุคลากรผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหลายจำเป็นต้องทำความเข้าใจร่วมกัน ถึงสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงสังคมโลกและสังคมไทยปัจจุบันว่าการเปลี่ยนแปลงนั้นก้าวไปในทิศทางใด และต้องเข้าใจถึงอัตราเร่งของการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ ที่ค่อนข้างรวดเร็ว แตกต่างจากอดีตที่ผ่านมาค่อนข้างมาก และดูเหมือนว่าสังคมและประชาคมโลกไม่มีหนทางหลีกหนีการเปลี่ยนแปลงนั้นได้ง่ายนัก ดังที่ John Naisbitt (1984 : pp.xii-xiii.) ได้ทำนายแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสำคัญของโลกในอนาคต ไว้ 10 ประการ คือ 1. การเปลี่ยนแปลงจากสังคมอุตสาหกรรมไปสู่สังคมสารสนเทศ (Industrial Society to Information Society) ซึ่งผู้คนในสังคมจะต้องใช้ความสามารถทางสมอง (Brain Power) แทนการใช้ความสามารถทางกายภาพ (Physical Power) เป็นผลให้องค์การต้องการแรงงานที่มีความรู้ความสามารถ และสามารถทำงานแบบมืออาชีพ (Professional) อีกทั้งมีการนำระบบ Electronics มาใช้ในการติดต่อสื่อสารอย่างกว้างขวาง 2. การเปลี่ยนแปลงจากเทคโนโลยีอุตสาหกรรมไปสู่เทคโนโลยีชั้นสูง/สัมผัสสุนทรีย (Forced Technology to Hightech/High Touch) เช่น ความก้าวหน้าทางด้านสื่อสารมวลชน การผลิตรถยนต์ เครื่องบิน ยานอวกาศ และการสื่อสารโทรคมนาคม เป็นต้น 3. การเปลี่ยนแปลงจากเศรษฐกิจระดับชาติไปสู่เศรษฐกิจระดับโลก (National Economy to World Economy) ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงแนวคิดจาก World Peace ไปสู่ World Trade และจาก Gatt ไปสู่ องค์การค้าโลก (World Trade Organization) 4. การเปลี่ยนแปลงจากการวางแผนระยะสั้นไปสู่การวางแผนระยะยาว (Short-range Planning to Long-range Planning) ซึ่งองค์การจะต้องเปลี่ยนแปลงการวางแผนจากการวางแผนระยะสั้นไปสู่การวางแผน

ระยะยาว และนำแนวทางการทำงานเชิงรุกมาใช้ในการทำงาน 5. การเปลี่ยนแปลงจากการรวมศูนย์อำนาจไปสู่การกระจายอำนาจ (Centralization to Decentralization) มีการเปลี่ยนแปลงการบังคับบัญชา การติดต่อสื่อสารเปลี่ยนจากบนลงล่าง (top-down) มาเป็นล่างขึ้นบน (Bottom-up) การติดต่อสื่อสารแบบสองทางและมีการกระจายอำนาจไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น 6. การเปลี่ยนแปลงจากการพึ่งพาสถาบันไปสู่การพึ่งพาตนเอง (Institutional help to self-help) สถาบันต่าง ๆ จะต้องพึ่งพาตนเองมากขึ้น 7. การเปลี่ยนแปลงจากประชาธิปไตยแบบตัวแทนไปสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Representative Democracy to Participative Democracy) เนื่องจากประชาชนมีการศึกษาสูงขึ้น ความต้องการการการมีส่วนร่วมตรวจสอบการบริหารจึงมากขึ้นตามไปด้วย รวมทั้งองค์การของรัฐเปิดโอกาสให้มีการประชาพิจารณ์ (Public Hearing) 8. การเปลี่ยนแปลงจากสายการบังคับบัญชาตามลำดับชั้นไปสู่การทำงานแบบเครือข่าย (Hierarchy to Networking) 9. การเปลี่ยนแปลงจากศูนย์กลางความเจริญตอนเหนือสู่ตอนใต้ (North to South) ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง เทคโนโลยี ได้เคลื่อนย้ายจากตอนเหนือไปสู่ตอนใต้ โดยเฉพาะแถบเอเชียตะวันออกจนถึงแปซิฟิค 10. การเปลี่ยนแปลงจากหนึ่งทางเลือกไปสู่ทางเลือกหลายทาง (Either/or to Multiple option) มีการนำแนวคิดทางเลือกสาธารณะ (Public Choice) ซึ่งเป็นแนวคิดทางด้านเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการจัดการ เพื่อตอบสนองความต้องการอันหลากหลายของผู้บริโภค รวมทั้งมีการประดิษฐ์คิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ตัวอย่างเช่น การตัดต่อทางพันธุกรรม (Genetical Modified Organic) การใช้เทคโนโลยีชีวภาพ (Bio Technology) การรวมกลุ่มเป็นสมาคม กลุ่มวิชาชีพ การสร้างและรักษาภาพพจน์ขององค์การ

จากแนวโน้มสำคัญของโลกในอนาคตตามความคิดของ Naisbitt ทั้ง 10 ประการดังกล่าวมานี้ องค์การต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรทางธุรกิจ องค์กรทางสังคม แม้แต่องค์กรการศึกษา จำต้องตระหนักและวางแผนในการปรับตัวเอง เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้ ทั้งนี้เพื่อความอยู่รอดและความยั่งยืนขององค์การ

นอกเหนือจากบริบทสังคมใหม่ 10 ประการ ที่กล่าวมาแล้ว John Naisbitt (1990) ยังได้นำเสนอแนวโน้มใหญ่ที่สำคัญเหนือแนวโน้มอื่นใดในรอบพันปีใหม่ ที่จะมีผลกระทบต่อชีวิตมนุษย์มากที่สุด ใน Ten New Directions For the 1990's Megatrends 2000 10 ประการ ดังนี้คือ 1. การเบ่งบานของเศรษฐกิจที่เป็นไปทั้งโลก 2. การฟื้นฟูทางด้านศิลปะ 3. การเกิดขึ้นของตลาดเสรีนิยม 4. วิถีดำเนินชีวิตแบบทั้งโลกกับชาตินิยมทางวัฒนธรรม 5. การแปรรัฐสวัสดิการให้เป็นรัฐเอกชน 6. การผงาดขึ้นของแปซิฟิกริม 7. ทศวรรษที่สตรีก้าวสู่ความเป็นผู้นำ 8. ยุคแห่งชีววิทยา 9. การฟื้นฟูของศาสนาในรอบพันปีใหม่ และ 10. ชัยชนะของปัจเจกชน

ส่วนการวิเคราะห์แนวโน้มหลักของประเทศไทยในอนาคตนั้น โดยอาศัยกรอบคิด ของ John Naisbitt ตามเอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2551 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) เรื่อง "วิสัยทัศน์ประเทศไทย" สู่ปี 2570 นั้น ได้นำเสนอปัจจัยและแนวโน้มหลัก (Megatrends) ที่ประเทศไทยและโลกอาจต้องเผชิญในอีก 20 ปีข้างหน้า **10 ประการ ประกอบด้วยแนวโน้มปัจจัยภายนอก 7 ประการ**_ คือ 1.การรวมตัวทางเศรษฐกิจในภูมิภาค 2. เศรษฐกิจโลกจะเปลี่ยนศูนย์กลางอำนาจมาอยู่ที่ประเทศแถบเอเชียมากขึ้น 3.การเปลี่ยนแปลงด้านการเงินโลก (global finance) 4.ประชากรสูงอายุของโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว 5.เทคโนโลยีจะอยู่บนพื้นฐานสำคัญ 4 ประการคือ Atoms Neurons(เซลล์สมอง) Genes และ Bits (Information) 6. พลังงาน มีการคาดการณ์ว่าปริมาณน้ำมันของโลกอาจจะหมดไปภายใน 50-60 ปี และ 7.ภาวะโลกร้อน (Global Warming) อีกทั้งยังมีแนวโน้ม**ปัจจัยภายในประเทศ 3 ประการ คือ** 1. การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจ จากภาคเกษตรมาเป็นภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น 2. การเปลี่ยนเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ และ 3. การเปลี่ยนแปลงความเป็นเมืองมากขึ้น

ความรู้ความเข้าใจและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกและสังคมประเทศทั้งปวงที่กล่าวมานี้ บ่งบอกว่าในการปรับปรุงหลักสูตรประกาศนียบัตร(บัณฑิตบัณฑิตอาสาสมัคร)นั้น ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องคำนึงถึงประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้ แล้ว ออกแบบเนื้อหาหลักสูตร จัดกระบวนการเรียนการสอน ให้เหมาะสม สอดคล้อง กับสภาพการณ์ดังกล่าว เพื่อให้บัณฑิตที่สำเร็จการศึกษาก้าวทันความเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นและเป็นแนวโน้มของสังคมในอนาคตด้วย

การปรับเปลี่ยนสถานะของมหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ สถานะใหม่นี้หมายความว่า มหาวิทยาลัยธรรมซึ่งในอนาคตกำลังจะถูกปรับเปลี่ยนไปเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐนั้น จะกลายเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐที่เป็นนิติบุคคลภายใต้การกำกับดูแลของรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัย ซึ่งปัจจุบันไม่มีตำแหน่งนี้แล้ว แต่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการจะเป็นผู้ทำหน้าที่แทน มีการตัดสินใจสิ้นสุดที่ระดับสภามหาวิทยาลัยมากที่สุด แยกการตัดสินใจและวินิจฉัยด้าน

บริหารและวิชาการระดับสูงออกจากกัน เน้นการบริหารในรูปคณะบุคคล ใช้ระบบรวมบริหารแต่แยกภารกิจ มีระบบการเงินที่คล่องตัว ตรวจสอบได้ภายหลัง มีอำนาจปกครอง ดูแล บำรุงรักษา จัดหาและใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินที่มี รายได้ของมหาวิทยาลัยไม่ต้องนำส่งกระทรวงการคลัง โดยที่รัฐพึงจัดสรรงบประมาณให้เท่าที่จำเป็น (จีระพร พรหมโลก.2545) นอกจากนี้ เทียนฉาย กีระนันท์ (2550) ยังระบุว่ามหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ จะมีสถานภาพที่เป็นอิสระ(Autonomy) อย่างน้อย 3 นัย คือ หนึ่ง อิสระในการบริหารจัดการทางวิชาการ สอง อิสระในการบริหารงานบุคคล และสาม อิสระในการบริหารการเงิน

ในเมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลงดังที่กล่าวข้างต้น พร้อมกับมีแนวโน้มแห่งทิศทางการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลก ดังที่กล่าวมาแล้วตามข้อเสนอของ John Naisbitt นั้น ย่อมหมายความว่าสำนักบัณฑิตอาสาสมัครแม้จะเป็นหน่วยงานเล็ก ๆ ในสถาบันการศึกษาขนาดค่อนข้างใหญ่ ก็ย่อมไม่อาจหลีกหนีการเปลี่ยนแปลงและจากอิทธิพลการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ได้ การพัฒนา ปรับปรุง หรือปรับเปลี่ยนหลักสูตร ให้เหมาะสม สอดคล้อง ทันสมัยต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่ตอลดเวลานั้น ย่อมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในสถานการณ์ปัจจุบันที่มีอัตราเร่งของการเปลี่ยนแปลงค่อนข้างรวดเร็วมาก จากอดีตที่ผ่านมาการปรับปรุงหลักสูตร ฯ อย่างเป็นทางการอาจมีไม่มากนัก ทั้งนี้มีการปรับปรุงครั้งล่าสุดตั้งแต่ปีการศึกษา 2535 เมื่อนับถึงปัจจุบันรวมระยะเวลาเกือบ 20 ปี แม้ในช่วงที่ผ่านมาสำนักบัณฑิตอาสาสมัครจะได้มีการปรับปรุงหลักสูตรอย่างไม่เป็นทางการเรื่อยมาก็ตาม โดยเฉพาะการปรับปรุงแบบเต็มรูปแบบอาจไม่ทันการและอาจจะปรับปรุงได้ไม่ง่ายนัก โดยเฉพาะการปรับปรุงโครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรเพื่อให้สอดคล้องกับปรัชญาและวัตถุประสงค์ คงดำเนินการไม่ได้มากกว่านี้ เนื่องจากทั้งหมดสอดคล้องกับปรัชญาวัตถุประสงค์ของหลักสูตรตลอดมาแล้ว

ในการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร ป.บอ. ครั้งล่าสุด ซึ่งกำลังอยู่ในขั้นตอนนำเสนอสภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์พิจารณา(พ.ศ.2553)อยู่ในขณะนี้นั้น คณะกรรมการปรับปรุงหลักสูตร ฯ ได้จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ จากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้ง อดีตบัณฑิตอาสาสมัคร อาจารย์ผู้สอน อาจารย์ประจำหลักสูตร ผู้รับผิดชอบหลักสูตร อาจารย์ที่ปรึกษาบัณฑิตอาสาสมัครจากคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ทั้งหมดได้ร่วมพิจารณาวิเคราะห์สถานการณ์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยและสังคมโลกร่วมกันแล้ว จึงได้มีการพิจารณาปรับปรุงหลักสูตรทั้งโครงสร้างและเนื้อหาวิชา ทั้งนี้เพื่อให้หลักสูตรที่ปรับปรุงใหม่นั้นมีความเหมาะสม สอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

สำหรับหลักสูตรใหม่ที่นำเสนอนี้มีองค์ประกอบครบทั้ง 3 ส่วน กล่าวคือเนื้อหาวิชาต่างๆ ที่ระบุไว้ในหลักสูตร มีทั้งส่วนที่เป็น เนื้อหาวิชา (Substantive Area) ส่วนที่เป็นวิธีการทำงาน (Methodological Area) และส่วนที่เป็น ปรัชญาจริยธรรมความรับผิดชอบ(Normative Area) และมีความสอดคล้องกับปรัชญาวัตถุประสงค์ของหลักสูตร ฯ ดังนั้นในร่างหลักสูตร ฯ ที่อยู่ระหว่างการนำเสนอเพื่อผ่านกระบวนการขั้นตอนการแก้ไขปรับปรุงหลักสูตรขณะนี้ จึงกำหนดให้นักศึกษาต้องศึกษางานรายวิชา 3 หมวดวิชา คือหมวดวิชาเสริมสร้างจิตสำนึกอาสาสมัคร หมวดวิชาเสริมสร้างทักษะการทำงานพัฒนา หมวดวิชาความรู้และโลกทัศน์ทางสังคม ประกอบด้วย 7 วิชา คือ วิชางานอาสาสมัครในชุมชน – 3 หน่วยกิต วิชาการวิจัยทางสังคมเบื้องต้น – 3 หน่วยกิต วิชาเทคนิคการทำงานพัฒนา – 3 หน่วยกิต วิชาความรู้ว่าด้วยสังคมไทย – 2 หน่วยกิต ชนบทไทยในกระแสความเปลี่ยนแปลง – 3 หน่วยกิต รวม 14 หน่วยกิต การปฏิบัติงานสนาม – 8 หน่วยกิต และการค้นคว้าอิสระ – 6 หน่วยกิต รวมทั้งสิ้น 28 หน่วยกิต โดยมีองค์ประกอบที่ 3 เรื่องปรัชญา จริยธรรมความรับผิดชอบที่บัณฑิตพึงมีนั้นได้กำหนดให้สอดแทรกอยู่ในเนื้อหารายวิชาต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องจริยธรรมการพัฒนาและถือเป็นปกติที่ผู้สอนได้มีการเน้นเนื้อหานี้ตลอดมา แม้จะมิได้มีการกำหนดสาระนี้ให้เป็นรายวิชาเฉพาะก็ตาม

ดังนั้นการปรับปรุงหลักสูตรในระยะสั้นในช่วงระยะ 1-2 ปี ข้างหน้า จึงเป็นความจำเป็นของคณาจารย์ผู้สอนแต่ละคน ที่จะต้องปรับรายละเอียดเนื้อหาการเรียนการสอนในแต่ละวิชา เพื่อให้มีความทันสมัย สอดคล้อง เท่าทันกับสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย ซึ่งกำลังเปลี่ยนแปลงไปตามแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เคลื่อนตัวไปอย่างรวดเร็ว ในอดีตการปรับเปลี่ยนหลักสูตรแบบขนานใหญ่อาจเป็นเรื่องยุ่งยาก แต่ภายใต้การเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐอาจเป็นเรื่องง่าย ไม่ยุ่งยาก ไม่ต้องรอการตัดสินใจหลายขั้นตอน เพราะมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจะมีความเป็นอิสระในการบริหารจัดการทางวิชาการมากกว่าปัจจุบัน ดังนั้นการปรับปรุงหลักสูตร ทุก 3- 5 จึงเป็นเรื่องที่อยู่ในวิสัยการดำเนินการที่เป็นไปได้ง่ายรวดเร็วขึ้น แต่คงการพิจารณาอย่างรอบคอบเช่นเดิม เนื่องจากการตัดสินใจสิ้นสุดที่มหาวิทยาลัยเท่านั้น

3.2 **ปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อน** (Input Evaluation : I) ปัจจัยเบื้องต้นหรือปัจจัยป้อน ที่จะพิจารณาในกรณีของหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต(บัณฑิตอาสาสมัคร) ในที่นี้ จะพิจารณาเฉพาะ Input .ในส่วนที่เป็นตัวนักศึกษา ส่วนเนื้อหาหลักสูตร แม้จะเป็นปัจจัยเบื้องต้น/ปัจจัยป้อน/ปัจจัยนำเข้า นั้นซึ่งได้นำเสนอสาระเนื้อหาการปรับปรุงไว้แล้ว ในข้อ 1 บริบทสภาวะแวดล้อมปัจจุบัน ดังนั้นในส่วนนี้จึงขอกล่าวเฉพาะปัจจัยนักศึกษาเท่านั้น ดังนี้

1.) นักศึกษายุคใหม่ เป็นผลผลิตของสังคมแนวโน้มใหม่ของโลก เป็นมนุษย์ในสังคมสารสนเทศ ที่ใช้เทคโนโลยีชั้นสูงและเทคโนโลยีสัมผัส ตกอยู่ใต้อิทธิพลของกระแสเศรษฐกิจโลกที่มีเหนือกระแสเศรษฐกิจประเทศ ที่ต้องพึ่งพาตนเองสูง และอยู่ในสังคมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่มีการกระจายอำนาจการปกครอง มีระบบการทำงานแบบเครือข่าย และมีทางเลือกหลายทางมากขึ้น

2.) ณ ยุคสมัย พ.ศ. 2553 หรือ ยุคสมัยที่เรียกกันว่า ยุค Millennium ใหม่ (คศ. 2000 หรือ พ.ศ.2543) นอกจากจะเป็นยุคสมัยแห่งแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสังคมโลกตามทิศทางของ

John Naisbitt 10 ประการ ดังกล่าวมาแล้ว องค์การสหประชาชาติ ยังได้ประกาศเป้าหมายการพัฒนาสำหรับศตวรรษใหม่ หรือ Millennium Development Goals – MDG 8 ประการ คือ 1) ขจัดความยากจนและหิวโหย, 2) ให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาระดับปฐมศึกษา, 3) ส่งเสริมความเท่าเทียวกันทางเพศและส่งเสริมบทบาทสตรี, 4) ลดอัตราการตายของเด็ก, 5) พัฒนาสุขภาพสตรีมีครรภ์, 6) ต่อสู้กับโรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคสำคัญอื่นๆ, 7) รักษาและจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน, และ 8) ส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนเพื่อการพัฒนาในประชาคมโลก หากพิจารณาเป้าหมายการพัฒนาในศตวรรษใหม่ กับความสัมพันธ์กับนักศึกษา อาจมีมุมมองได้หลายประการ เช่น นักศึกษายุคใหม่ต้องเรียนรู้ เข้าใจทิศทางการพัฒนาในศตวรรษใหม่ของสหประชาชาติ เพื่อจะได้ร่วมกันพัฒนาสร้างสรรค์สังคมไปในทิศทางอันพึงประสงค์ของส่วนรวมของโลก หรือนักศึกษายุคใหม่ต้องพร้อมเผชิญสถานการณ์จริงของสังคมประเทศและโลกที่ประชากรของโลกจำนวนมหาศาล ยังคงต้องเผชิญกับความยากจน หิวโหย โรคภัยไข้เจ็บใหม่และเก่า เช่น โรคเอดส์ มาลาเรีย และโรคภัยอื่น ๆ อัตราการตายของแม่และเด็กสูง และยังคงมีเด็กไม่ได้รับการศึกษาจำนวนมาก ในขณะที่ยังคงมีความไม่เท่าเทียมกันในบทบาททางเพศ ทางเพศ รวมทั้งปัญหาสิ่งแวดล้อมที่โลกกำลังเผชิญอยู่

เพื่อที่จะจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับเงื่อนไขนักศึกษายุคใหม่ที่มีลักษณะตัวตนตามผลผลิตของสังคม ดังกล่าวข้างต้นนั้น ผู้รับผิดชอบหลักสูตรและอาจารย์ผู้สอน จำเป็นจะต้องตามทันลักษณะและความคิดของเยาวชนรุ่นใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่มีลักษณะเสรีนิยม ตกอยู่ใต้อิทธิพลทุนนิยมและบริโภคนิยม และมีความเป็นปัจเจกชนสูง สนใจในเรื่องของตนเองมากกว่าสังคมภายนอก ลักษณะเช่นนี้แน่นอนว่าย่อมต่างจากเยาวชนในอดีต ดังนั้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อมุ่งเสริมสร้างให้นักศึกษาเป็นผู้มีความใส่ใจในปัญหาสังคมนั้น ต้องเปลี่ยนแปลงในรายละเอียดเนื้อหา ที่ทันสมัย ก้าวไปพร้อมกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย และสังคมโลก และสอดคล้องกับรูปการจิตสำนึกของเยาวชนด้วย จึงจะสามารถเปลี่ยนแปลง สร้างความเข้าใจใหม่ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่นี้ได้

3.3 **กระบวนการ** (Process Evaluation : P) กระบวนการที่นำมาพิจารณาในที่นี้ คือ กระบวนการจัดการเรียนการสอน เมื่อพิจารณาการจัดการเรียนการสอนในหลักสูตร ป.บอ. ในปัจจุบันพบว่าได้จัดการเรียนการสอนในลักษณะเน้นผู้เรียนคือบัณฑิตอาสาสมัครที่รับเข้ามาในแต่ละปีเป็นศูนย์กลางแล้ว รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ สร้างประสบการณ์ตรงมากมายอยู่แล้ว หากสำนักบัณฑิตอาสาสมัครไม่สามารถปรับหลักสูตร ฯได้รวดเร็วทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ทั้งในระดับประเทศและระหว่างประเทศ ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วมากในแต่ละปีได้ ในขณะที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัครต้องรับผิดชอบจัดการเรียนการสอนให้ได้มาตรฐาน ในระดับที่เรียกว่า The standards describe what all students should know and be

able to do in each of the subject areas. (Michigan Department of Education, 1996) หรือ “What student should know and be able to do” (Marzano,1998) นั่นหมายความว่าอาจารย์ผู้สอนจะต้องมีความชัดเจนว่านักศึกษาควรจะต้องรู้อะไรบ้างในภาคการศึกษานั้น ๆ เพื่อที่จะเท่าทันความเป็นจริงของสังคม และนักศึกษาจะต้องมีความรู้ ทักษะ สามารถทำอะไรได้บ้างที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของสังคม เศรษฐกิจการเมืองวัฒนธรรมและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงด้วยอัตราที่รวดเร็วมากในขณะนี้

อาจารย์ผู้สอนหลักในหลักสูตร ป.บอ.ทุกคนจึงมีความจำเป็นที่จะต้องเท่าทันการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ และปรับเนื้อหา วิธีการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับ เรื่องราวสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงนั้น ๆ อยู่ตลอดเวลา เช่น ต้องช่วยให้นักศึกษาเข้าใจและเท่าทัน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงทั้ง 10 ประการของโลก รับรู้ว่าโลกก้าวไปในทิศทางใด เข้าใจสถานะของประเทศไทยในบริบทการเมืองเศรษฐกิจสังคมของโลก รวมทั้งนักศึกษาต้องเข้าใจลักษณะเฉพาะของสังคมไทยโดยเฉพาะสังคมชนบท ที่ปัจจุบันยังคงมีความแตกต่าง และมีความไม่เท่าเทียมกับสังคมเมืองค่อนข้างมาก และเข้าใจด้วยว่าสังคมไทยก้าวไปสู่สังคมการกระจายอำนาจจากส่วนกลาง เน้นเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่อาจหลีกหนีจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเสรีได้ สังคมต้องเตรียมพร้อมสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุในระยะเวลาอันใกล้นี้ รวมทั้งนักศึกษาจะต้องเข้าใจถึงสาเหตุของความแตกต่าง ที่เป็นประเด็นปัญหาทางโครงสร้าง ที่ไม่อาจแก้ไขได้ด้วยมาตรการวิธีการเดิม ๆ ที่ผ่านมา โดยไม่แก้ไขสาเหตุพื้นฐานด้านโครงสร้างทางเศรษฐกิจการเมืองของผู้คนในสังคมได้ อีกทั้งนักศึกษาจะต้องได้เรียนรู้ทำความเข้าใจด้วยว่าตนแต่ละคนย่อมเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสังคม เศรษฐกิจ การเมือง ของประเทศและทุกคนมีหน้าที่ที่จะต้องช่วยในการแก้ไขเปลี่ยนแปลง ปัญหาต่าง ๆ นั้นด้วย

จากเงื่อนไขข้อบังคับของหลัก
แตกต่างจากเดิม คือการจัดกระบวนการเรีย
การศึกษาภาคสนาม และการทำสารนิพนธ์ ซึ่
เป็นอย่างมาก เนื่องจากกำหนดช่วงเวลาไว้ยาว
ทำความเข้าใจสังคมชนบทจากสภาพความเป็
ล่วงหน้าแล้ว กับทั้งการทำสารนิพนธ์ นับเป็นช่ว
คิดวิเคราะห์ เรียบเรียงเรื่องราวความเป็นที่ที่แต่
สารนิพนธ์ เพื่อให้ผู้ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ทำค
อาสาสมัครด้วย

ทั้งนี้อาจกล่าวได้ว่าสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ควรคงขั้นตอน กระบวนการเรียนรู้ 3 ขั้นตอนนี้ไว้ โดยไม่จำเป็นจะต้องมุ่งเฉพาะความเป็นเลิศทางวิชาการ ตามกระแสและทิศทางการจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา หากแต่งต้องมุ่งสร้างการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงให้มากจึงจะสามารถพัฒนาเสริมสร้างสำนึกทางสังคมได้อย่างยั่งยืน

ด้วยเงื่อนไขความจำเป็นของมหาวิทยาลัยที่ต้องปรับเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ อาจส่งผลต่องบประมาณของสำนักบัณฑิตอาสาสมัครเป็นอย่างมากได้ จากกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่สำนักบัณฑิตอาสาสมัครใช้อยู่ในปัจจุบัน ถือเป็นกระบวนการที่ค่อนข้างแพงมากสำหรับการจัดการศึกษาในเวลา 1 ปี ดังนั้นเพื่อเตรียมความพร้อมที่จะต้องเผชิญปัญหาด้านการเงินในอนาคต สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร จำเป็นต้องพัฒนางานเครือข่าย เพื่อหาภาคีช่วยรับผิดชอบและแบ่งเบาภาระค่าใช้จ่ายในการติดตามการปฏิบัติงานภาคสนามของบัณฑิตอาสาสมัคร ซึ่งมีพื้นที่ปฏิบัติงานสนามอยู่อย่างกระจัดกระจาย ทั้งนี้อาจทำได้โดยการประสานความร่วมมือกับบรรดาอดีตบัณฑิตอาสาสมัคร ซึ่งประมาณกว่าครึ่งหนึ่งของผู้สำเร็จการศึกษานั้นกระจายอยู่ในภาคชนบท และอดีตบัณฑิตอาสาสมัครเหล่านี้ได้เคยแสดงเจตนาว่าพร้อมจะทำหน้าที่ติดตามการทำงานภาคสนามให้กับบัณฑิตอาสาสมัครรุ่นหลัง ๆ เพียงแต่สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร จะต้องจัดเตรียมคู่มือการนิเทศติดตามงานอย่างได้มาตรฐานสำหรับบุคลากรที่มิได้อยู่ใกล้ชิดภายในองค์กร ด้วยความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสื่อสารในปัจจุบัน จึงเชื่อได้ว่าไม่น่าจะเป็นปัญหามากนัก ในการประสานความร่วมมือนำพลังความสามารถของบรรดาศิษย์เก่ามาหนุนช่วยงานผลิตบัณฑิตอาสาสมัครในสภาวะที่องค์กร มีข้อจำกัดด้านการเงินมากขึ้นเรื่อย ๆ หรือแม้กระทั่งการประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในพื้นที่ โดยเฉพาะหน่วยงานที่รับบัณฑิตอาสาสมัครปฏิบัติงานภาคสนามอยู่ ให้ทำหน้าที่ติดตามประเมินผลการทำงานอย่างใกล้ชิด เช่นเดียวกับที่อาจารย์และนักวิชาการศึกษาของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร ได้กระทำอยู่ในปัจจุบัน

3.4 **ผลผลิต** (Product Evaluation : P) ตลอดระยะเวลา 40 ปีของการผลิตบัณฑิตอาสาสมัครอาจมีจำนวนผู้สำเร็จการศึกษาไม่มากนักเพราะตามข้อเท็จจริงมีผู้สำเร็จการศึกษาเพียง 909 คน ซึ่งหมายความว่าโดยเฉลี่ยหลักสูตร ฯ สามารถผลิตบัณฑิตอาสาสมัครผู้สำเร็จการศึกษาได้เพียงปีละ 23 คนเท่านั้น จึงอาจสรุปได้ว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ลงทุนในการผลิตบัณฑิตอาสาสมัครในแต่ละปี ด้วยงบประมาณที่สูงมาก ทั้งนี้ผู้บริหารมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์บางท่านยังเคยคิดเฉลี่ยค่าใช้จ่ายในการผลิตบัณฑิตอาสาสมัคร ด้วยการนำงบประมาณในแต่ละปีของสำนักบัณฑิตอาสาสมัคร หารด้วยจำนวนบัณฑิตอาสาสมัครที่สำเร็จการศึกษาในปีนั้น ๆ ซึ่งย่อมได้ค่าเฉลี่ยค่าใช้จ่ายต่อคนของบัณฑิตอาสาสมัครที่สูงกว่าคนละ 400,000 บาท เมื่อเห็นตัวเลขเช่นนี้แล้วแน่นอนว่าทุกคนก็ต้องรู้สึกตกอกตกใจกับค่าใช้จ่ายมหาศาลเช่นนี้ สถานการณ์เช่นนี้ย่อมบีบบังคับให้สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร จำเป็นต้องคำนึงผลผลิตคือบัณฑิตอาสาสมัครในแต่ละปีให้มากขึ้น กล่าวคือเมื่อพิจารณาในทางปริมาณอาจไม่สามารถหลีกเลี่ยงจำนวนค่าใช้จ่ายที่สูงได้ ดังนั้นสำนักบัณฑิตอาสาสมัครจึงจำเป็นจะต้องตอบปัญหาการผลิตบัณฑิตอาสาสมัคร โดยพิจารณาผลผลิตในส่วนที่เป็นคุณภาพกับทั้งจะต้องตอบให้ได้ว่าผลงานคุณภาพของบัณฑิตอาสาสมัครนั้นคืออะไร ซึ่งก็หมายความว่า การที่จะนำเสนอต่อสาธารณะได้ว่าสำนักบัณฑิตอาสาสมัครลงทุนการผลิตบัณฑิตอาสาสมัครด้วยค่าใช้จ่ายที่สูงมากขนาดนี้อย่างคุ้มค่าได้นั้น คงจะต้องให้คุณค่าทางคุณภาพมากกว่าปริมาณ เพราะโดยกระบวนการผลิตที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนั้นถือเป็นการลงทุนที่มีมูลค่าสูงมาก

จากบริบทสภาวะแวดล้อมของสังคมโลกและสังคมประเทศ ที่มีการเปลี่ยนแปลงและมีแนวโน้มใหม่ๆ ตามที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น ซึ่งถือเป็นแนวโน้มที่สังคมใด ๆ ก็ไม่อาจหลีกหนีพ้น สังคมต่าง ๆ บนผืนโลกปรับเปลี่ยนเป็นสังคมโลกที่ไร้พรมแดน มีความเชื่อมโยงทุกส่วนของสังคมเข้าด้วยกันมากขึ้น ทั้งในระดับประเทศ ภูมิภาค และระหว่างประเทศ ทุกส่วนของโลกกำลังเคลื่อนเข้าสู่ระบบทุน

นิยม บริโภคนิยมและเสรีนิยมใหม่ ที่มาพร้อมกับกระแสโลกาภิวัตน์ ฯลฯ ดังนั้นผลผลิตหรือบัณฑิตของหลักสูตร ป.บอ. ในอนาคต ย่อมต้องมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปด้วย ค่านิยมการศึกษาในศาสตร์เฉพาะสาขาไม่เพียงพอต่อการทำงานในสังคมที่มีความสลับซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้ บัณฑิตอาสาสมัครจึงจำเป็นต้องได้รับการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในด้านต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น อย่างน้อยในประเด็นดังต่อไปนี้

1.) **ความรู้ สมรรถนะที่ช่วยให้สามารถปรับตัวอยู่ในตลาดแรงงานได้เป็นอย่างดี** ซึ่งหมายความว่าบัณฑิตอาสาสมัครรุ่นใหม่จะต้องมีความสามารถในการปรับตัวอยู่ร่วมในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลาย ทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรม มีความรู้ความสามารถเชิงสร้างสรรค์ มีทั้งความรู้เชิงปฏิบัติ ความรู้พื้นฐานทางโลก ปรัชญาและสังคม รวมทั้งต้องมีความสามารถในการรองรับตลาดแรงงานใหม่ ที่ไม่แน่นอน ตลาดที่มีการทำงานไม่ตรงกับสาขาที่เรียน มีโอกาสเปลี่ยนงานได้บ่อย ทั้งนี้มาจากสาเหตุสำคัญ เช่น ตลาดแรงงานเปลี่ยนบ่อย ยากจะผลิตให้ตรงได้ ระบบการจ้างงานเปลี่ยนไป บุคคลอาจเปลี่ยนงานมากกว่า 1 ครั้ง ในช่วงชีวิตการทำงาน รายได้ไม่แน่นอน และผู้คนอายุยืนยาวมากกว่าอดีต แนวทางการพัฒนาบัณฑิตจึงต้องนำไปสู่การมีความรู้จริงจากสถานประกอบการและชุมชน แต่ละคนต้องสามารถสร้างงานได้ด้วยตนเอง มีการเรียนรู้วิชาเฉพาะมากกว่า 1 สาขา อีกทั้งสำนักบัณฑิตอาสาสมัครจำเป็นต้องเสริมสร้างให้บัณฑิตอาสาสมัครมีความสามารถในการเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต กับทั้งสามารถสร้างทักษะชีวิตและงานของตนเองได้อย่างต่อเนื่องยาวนาน

2.) **การสร้างความสามารถเพื่อแข่งขันกับนานาชาติ** บัณฑิตรุ่นใหม่จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรม ที่มากกว่า 1 ภาษา ทั้งนี้การมีความรู้เพียง 2 ภาษาก็อาจไม่เพียงพอแล้วก็เป็นได้ นอกจากความรู้ด้านภาษาและวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้านและภาษา วัฒนธรรมหลักของโลก เช่น ภาษาอังกฤษและวัฒนธรรมอเมริกัน ที่แพร่กระจายและเริ่มมีบทบาท มีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อชีวิตทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรมไทย อีกทั้งบัณฑิตยุคใหม่ยังจำเป็นต้องมีความสามารถในการทำงานระดับนานาชาติได้เป็นอย่างดีด้วย เนื่องจากการตกลงทางการค้าแบบทวิภาคี พหุภาคี ซึ่งทำให้เกิดการแข่งขันในการผลิตสินค้า การลงทุนในประเทศและต่างประเทศเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน พร้อมกับการมีตลาดแรงงานในต่างประเทศและการแข่งขัน

3.) **การพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของสังคม** จากกระแสโลกาภิวัตน์ ย่อมทำให้สังคมมีลักษณะพหุลักษณ์ พหุวัฒนธรรม ที่ผู้คนในสังคมมีความหลากหลายเผ่าพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา ภาษาและวัฒนธรรม มีการรับรู้ข่าวสาร และผลประโยชน์ที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก ดังนั้นบัณฑิตอาสาสมัครรุ่นใหม่ต้อง ได้รับการเสริมสร้างให้มีความเข้าใจการ

อยู่ร่วมกันอย่างสันติ รวมถึงการเรียนรู้และเข้าใจวิธีการขจัดความขัดแย้งด้วยการใช้วิธีการสันติวิธี บนพื้นฐานประชาธิปไตย โดยคำนึงถึงประเด็นสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นแนวโน้มของสังคมโลกในอนาคต

4.) **การสร้างความรู้ความสามารถเพื่อรองรับการแพร่ขยาย ความรู้ข่าวสารและวัฒนธรรม** การแพร่ขยายอิทธิพลวัฒนธรรมทุนนิยมเสรีนิยมและอเมริกันนิยมเผยขยายครอบคลุมทุกส่วนของโลกมากขึ้นทุกขณะ โดยผ่านความเจริญก้าวทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่ยากแก่การสกัดกั้นเช่นในอดีต ดังนั้นบัณฑิตอาสาสมัครจำเป็นต้องมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ถึงเข้าใจในอิทธิพลความรู้และวัฒนธรรมที่กระจายเข้าสู่สังคมไทยอย่างเท่าทัน นอกจากนี้บัณฑิตอาสาสมัครยังควรมีค่านิยมไทย ประเพณี วัฒนธรรมไทย ทั้งนี้เพื่อคงอัตลักษณ์ของสังคมไทยท่ามกลางความเจริญทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการแพร่ขยายทางวัฒนธรรมจากต่างประเทศ

5.) **มีความตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมและพลังงาน** ประเด็นปัญหาพลังงานและสิ่งแวดล้อมถือเป็นประเด็นหลักสำคัญของทุกสังคมที่ต้องเผชิญร่วมกันทั้งในปัจจุบันและในอนาคต เพื่อการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาในอนาคตนี้ร่วมกัน สำนักบัณฑิตอาสาสมัครมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องสร้างความตะหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมและพลังงานแก่บัณฑิตอาสาสมัครรุ่นใหม่ ต้องมีวิธีการสร้างการเรียนรู้ ให้มีความเข้าใจในเรื่องการประหยัดพลังงาน การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ที่มนุษย์ทุกผู้ทุกนามล้วนเป็นส่วนหนึ่งของปัญหานี้ ทั้งนี้เพราะผู้คนในสังคมไทยต้องพึ่งพิงทั้งสิ่งแวดล้อมและพลังงาน โดยที่เราต้องอาศัยการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศในปริมาณที่เพิ่มขึ้นทุกปี

6.) **การสร้างความเป็นประชาธิปไตยที่ถูกต้องโปร่งใส** สังคมประชาธิปไตยถือเป็นรูปแบบสังคมที่ได้รับการยอมรับจากประเทศต่าง ๆ และเป็นแนวโน้มสำคัญของสังคมโลก ดังนั้นบัณฑิตอาสาสมัครทั้งหลายจะต้องมี ความรู้ความเข้าใจเรื่องวิถีชีวิตและการปกครองระบอบประชาธิปไตย มีความศรัทธายึดมั่นในหลักการประชาธิปไตย การเคารพซึ่งกันและกัน การยอมรับความแตกต่างทางความคิด รวมทั้งมีความตระหนักในประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) ที่เริ่มเข้ามาแทนที่ประชาธิปไตยแบบตัวแทน(Representative Democracy) ซึ่งมีปัญหาค่อนข้างมากจากการเลือกตั้ง และความขัดแย้งทางการเมืองและผลประโยชน์

กล่าวโดยโดยสรุป สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร และหลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต (บัณฑิตอาสาสมัคร) จะต้องพัฒนาเสริมสร้างให้ผู้สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตร ป.บอ. เป็นผู้มีความสามารถในการสร้างการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีความรู้ทั้งด้านวิชาการและวิชาชีพในเชิงปฏิบัติจริง เสริมสร้างคุณลักษณะผู้ประกอบการ(Entrepreneurship) มีความสามารถทางภาษาและวัฒนธรรม โดยเฉพาะภาษาและวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้าน มีความรู้เข้าใจในพหุวัฒนธรรมและสันติวิธีในการแก้ไขปัญหา มีค่านิยมไทย ประเพณีวัฒนธรรม มีความเข้าใจปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างลึกซึ้ง ตระหนักในปัญหาสิทธิมนุษยชนและประชาธิปไตย การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและการแก้ไขความขัดแย้งด้วยสันติวิธี ตระหนักและเข้าใจในประเด็นปัญหาโครงสร้างทางสังคมเศรษฐกิจของไทย ที่ ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันที่ดำรงอยู่ในสังคมขณะนี้ โดยที่ยังไม่แนวโน้มการลดลงด้านความแตกต่างโดยเฉพาะความแตกต่างและไม่เท่าเทียมกันเศรษฐกิจและการกระจายรายได้และมีจิตสำนึกด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้สำนักบัณฑิตอาสาสมัครอาจจัดทำโครงการเปิดโลกทัศน์และเตรียมความพร้อมบัณฑิตอาสาสมัครในโลกโลกาภิวัตน์ พัฒนาความรู้ความเข้าใจเรื่องพหุลักษณ์ พหุวัฒนธรรม (Multicultural) และสันติวิธี เรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมที่แตกต่างทั้งของกลุ่มคนต่างภาษาทั้งในประเทศและประเทศเพื่อนบ้าน การแลกเปลี่ยนนักศึกษา เน้นการเรียนการสอนกิจกรรมการพัฒนาที่เพิ่มพูนทักษะต่างๆ การสื่อความ การพัฒนาความเป็นผู้นำ การแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม ความอดทน คุณธรรม จริยธรรม นอกจากนี้บัณฑิตอาสาสมัครรุ่นใหม่ยังจำเป็นอย่างยิ่งที่จะได้ต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจในพลังของชุมชน การขับเคลื่อนพลังชุมชน 3 แนวคิด(อานันท์. 2552 :11-15) คือแนวคิดเชิงกลไกสถาบัน แนวคิดพื้นที่(พื้นที่ความรู้ทางสังคมและพื้นที่ทางวัฒนธรรม) และแนวคิดอัตลักษณ์หรือตัวตน และปัญหาอันเกิดจากการทำงานของตลาดเสรี ทั้งนี้เพราะกระแสการเปลี่ยนแปลงปัจจุบันมีความสำคัญต่อพลังชุมชน โดยเฉพาะชุมชนชนบทที่เป็นพื้นที่ศึกษาเรียนรู้ของบัณฑิตอาสาสมัครตามหลักสูตรการศึกษา ฯ

@@@@@@@@@@@@@

รายชื่อหนังสืออ้างอิง

จีระพร พรหมโลก. (2545) ความคิดเห็นของชุมชนต่อการเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ของมหาวิทยาลัยบูรพา. ปัญหาพิเศษหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยบูรพา

เทียนฉาย กีระนันท์. (2550) 40 ปี สำนักงบประมาณ.สำนักนายกรัฐมนตรี.

ธรรมศาสตร์,มหาวิทยาลัย. แผนกลยุทธ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 – 2554) ฉบับทบทวนประจำปีงบประมาณ 2553 – 2554 ฝ่ายวางแผนพัฒนาและเทคโนโลยี มกราคม 2553

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) 2551. "วิสัยทัศน์ประเทศไทย" สู่ปี 2570.

อานันท์ กาญจนพันธ์. 2552. พลังชุมชนกับมหาวิทยาลัย ขับเคลื่อนพลังชุมชนเพื่อโลกอนาคต สมพันธ์ เตชะอธิก บรรณาธิการ ขอนแก่น : หจก.ขอนแก่นการพิมพ์ 64-66 ถ.รื่นรมย์ อ.เมือง จ. ขอนแก่น 40000

John Naisbitt,1984. **Megatrends: Ten New Directions Transforming Our lives**. (Uk: Macdonal & Co.,), pp.xii-xiii.

John Naisbitt & Patricia Aburdene.1990. Megatrends 2000.. New York: Avon Books.